

3. Зайченко М. Діагностика та корекція девіантної поведінки учнів / М. Зайченко // Соціальна педагогіка. – 2010. – № 2 (лютий). – С. 41–55.

4. Максимова Н. Ю. Воспитательная работа с социально дезадаптированными школьниками: метод. рекомендации / Н.Ю. Максимова; АПН України: Институт психологии. – К., 1997. – 136 с.

Трофімчук Н.Д., Козяк А.Я.

студентки,

Науковий керівник: Шугай М.А.

кандидат психологічних наук, доцент,

Національний університет «Острозька академія»

ПСИХОЛОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Обґрунтування проблеми. Дестабілізація економічної системи, погіршення рівня життя, змінна колишніх ціннісних орієнтацій особистості у сьогоденні, знищення старих стереотипів та всього того, що раніше контролювало різні сфери життя особистості важко сприймається людьми та має значний вплив на рівень соціального розвитку населення. Різноманітні кризи, які виникають в наш час, мають негативний вплив на народ, внаслідок чого посилюється тривога, напруга, зростає жорстокість, агресія, поширюється насильство, злочинність та асоціальні форми поведінки. Найбільшого поширення така поведінка набуває серед сучасних підлітків [3].

У підлітковому віці особистість зазнає складних, критичних змін, формування новоутворень та зміни соціальної ситуації розвитку. У зв'язку з цим підлітковий вік характеризується як складний, критичний, перехідний. У підлітковому періоді відбувається руйнування минулих позицій, інтересів та кола спілкування дитини. Особливістю є те, що зміни в цей період проходять за короткий проміжок часу, мають бурхливий та спонтанний характер, внаслідок чого з'являються суб'єктивні проблеми та перешкоди в підлітка. Батьки підлітка теж зазнають труднощів, які стосуються виховання дитини, так як їхня дитина не реагує на поради, зауваження, вплив дорослих, а навпаки,

виявляє бунт, протест, негативізм, самостійність, незалежність, агресивність тощо. Саме ці зміни у підлітковому віці провокують прояв делінквентної поведінки, поведінки, яка жодним чином не відповідає встановленим суспільним нормам [5].

Збільшення делінквентної поведінки серед підлітків в наш час є найгострішою проблемою соціуму, де з кожним днем все більше зростає кількість злочинів, що здійснюються в підлітковий період. Саме тому тема прояву делінквентної поведінки підлітків є актуальною.

Мета – теоретично проаналізувати психологічні особливості прояву делінквентної поведінки підлітка.

Аналіз попередніх досліджень. Тему делінквентної поведінки вивчали безліч вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких Д. Бойко, В. Медведев, З. Зайцева, В. Татенко, Т. Титаренко, М. Галагузова, В. Оржеховська. Ці дослідники пояснювали делінквентну поведінку як таку, яка відходить від норми, і в результаті може привести до кримінальної відповідальності. Проте, варто звернути увагу, що за трактуванням, яке зустрічається в тлумачному словнику психолога В. Шапара «делінквентна поведінка» розглядається навпаки, як поведінка, яка характеризується наявністю правопорушень, проступків, провин, які в результаті не несуть за собою кримінального покарання як вважають Д. Бойко, В. Медведев, З. Зайцева, В. Татенко, Т. Титаренко, М. Галагузова, В. Оржеховська [1].

Ряд таких вчених як С.М. Іншаков, Л.Я. Оліфіренко, О.М. Казвкова, В.А. Горват пов'язують виникнення делінквентної поведінки з індивідуально-психологічними відмінностями особистості, а також зазначають що вікові особливості, спосіб життя, батьківський та педагогічний вплив, соціальне середовище мають неабияке значення для виникнення делінквентної поведінки. Подібний погляд на причини прояву делінквентної поведінки має Максименко Є.В., який відхилення у підлітковому періоді пов'язує з впливом, який чинить на підлітка його мікросередовище.

За поглядами вчених В.Я. Гіндікіна, Е.В. Матушкіна, Н.А. Фелінської, а також група вчених Дж.Ф. Джонсон та Р.М. Ліндер передумовою виникнення такого виду поведінки є відхилення, що з'являються від дії соціально-психологічних, а також біологічних чинників, а також асоціальний спосіб життя батьків підлітка [4].

К. Бартол же ж у своїх роботах делінквентну поведінку поділяє на соціальну та психологічну. Соціальна делінквентність характеризується

здійсненню підлітками дій, які не відповідають нормам, тобто це надмірно виражена агресивність, пропуски занять, алкоголізм, наркоманія, розбійництво і т. д. Психологічна делінквентність – це наявність в підлітка індивідуальних рис, що є основними причинами прояву протиправної поведінки.

Отже, у більшості випадків делінквентна поведінка підлітків розкривається вченими як суспільне явище, яке виникає внаслідок дії негативних соціальних впливів.

Підліток – це юнак або дівчина, який переходить з періоду дитинства до зрілості. Підлітковий період – це вік, який характеризується суттєвими змінами у всіх сферах життя особистості, тому його називають перехідним або ж критичним. Вікові межі даного періоду – від 11-12 до 15-16 років. Даний період характеризується інтенсивністю і бурхливістю розвитку організму, що має часто стрибкоподібний характер, поява новоутворень підліткового віку, значними змінами в емоційній сфері. Такий характер розвитку підлітка призводить до суттєвих змін його самосвідомості, ставлення до своєї особистості та інших. Підлітковий період характеризується появою потреби у самовираженні, схваленні та бажанні бути авторитетом, бажанням спілкуватися «на рівних» зі старшими та однолітками, підвищеною вразливістю та емоційністю, прагненням до ідеалів та надмірного максималізму. В цей період відбувається стрімкий, активний розвиток фізіологічних особливостей підлітка [3].

У підлітка ще не побудована остаточно нервова система, і саме тому, часто навіть незначні подразники та впливи підлітки легко переходять з нормального стану у стан підвищеного напруження та збудження, що провокує підлітків на скоєння протиправних дій.

Звичайно, всі зміни є індивідуальними, оскільки визначаються вони і спадковим фактором, моделлю сімейного виховання, психологічними особливостями індивіда.

Як відомо, людина здобуває статус особистості у соціумі, суспільних взаєминах, що впливають на неї. Соціалізація супроводжується засвоєнням людиною встановлених суспільством норм та правил. Проте, людина не завжди проходить успішно соціалізацію, порушуючи встановлені норми та правила. Це є відхиленням у поведінці, яке супроводжується сукупністю дій зі сторони підлітка, які є несхваленими, неприйнятими у соціумі та порушують встановлені норми поведінки. Це і називають «делінквентною поведінкою». У підлітковому віці ця

поведінка знаходить вираження в навчальних закладах, домашніх умовах та серед громади. І ця поведінка залежить від кризового переходу особистості на новий етап розвитку, що характеризується формуванням характеру підлітка. У підлітковий віковий період руйнуються попередні стереотипи, установки та індивідуально-психологічні особливості. Окрім цього, підлітки ще не знайшли своє призначення та не розуміють свою роль у цьому світі, також для них характерним є низький рівень розвитку гальмівних процесів, тому досить часто їх дії є імпульсивними та необдуманими через надмірну емоційність. Саме це і призводить до прояву делінквентної поведінки підлітка. У підлітковому віці змінюється ієрархія цінностей та мотивів, які і формують модель поведінки та оточення підлітка на даному етапі розвитку [1].

У підлітковий період формується самосвідомість та свідомість, вимальовується самооцінка, уявлення про свою особистість та інших. І якщо, самооцінка підлітка не відповідає нормі та не відповідає адекватному рівню і має значні відхилення від реальності, то в результаті це може спричинити правопорушення як етичних, так і суспільних норм, може слугувати вчиненню злочину та хуліганства. Значний вплив на становлення та засвоєння підлітком прийнятих норм суспільства та проходження соціалізації має сім'я, модель виховання та оточення [5].

Висновки. Таким чином, деякі вчені вважають, що делінквентна поведінка є різновидом девіантної і описується ними як комплекс протиправних дій та злочинів, що не належать до документально зазначених суспільним та правовим нормам, інші ж – трактують її як повторювані асоціальні вчинки, що не відповідають встановленим правовим нормам та в результаті можуть призвести до відкриття кримінальної справи.

Згідно аналізу теоретичних робіт, що стосуються делінквентної поведінки підлітків, можна стверджувати, що прояв делінквентної поведінки підлітків проявляється і залежить, в першу чергу, від поєднання умов середовища, в якому перебуває особистість (виховання, школа, друзі, проблеми соціуму тощо) та індивідуально-психологічних особливостей підлітка (агресивність, наявність суперечок, тривожність, ціннісні орієнтації, прагнення до визнання і т.д.). Саме ці особливості і чинять найбільший вплив на ще не до кінця сформовану особистість підлітка. Девіації у підлітків виникають в основному у комплексному поєднанні особистісних, біологічних і суспільних чинників [1].

Отже, здатність до делінквентної поведінки у підлітковому віці зумовлена безпосередньо індивідуально-психологічними та соціальними особливостями. Девіації у поведінці сучасної молоді перш за все викликані не одним, а декількома соціальними, особистісними чинниками. Основними якостями підлітків з делінквентною поведінкою є егоцентричність, самостійність, незалежність, прагнення до самоствердження, агресія, тривожність, роздратованість, спрямованість на себе та задоволення власних прагнень і потреб, прагнення до спілкування та бажання бути дорослим і відповідати за свої вчинки, самостійно приймаючи рішення. Підлітки з протиправною поведінкою завжди знецінюють моральні норми і цінності та обирають неадекватні способи взаємодії з іншими людьми.

Перспектива подальших наукових досліджень – у проведенні емпіричного дослідження на більшій вибірці досліджуваних та розробці рекомендація для проведення профілактичної роботи з підлітками, що мають схильність до делінквентної поведінки.

Список використаних джерел:

1. Бабій М. Аналіз причин агресивних дій засуджених підлітків / М. Бабій // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць I-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2006. – Т. 8. – Вип. 3. – С. 120–126.
2. Бандурка А. М. и др. Юридическая психология: учебник / А.М. Бандурка – Х.: Изд-во Нац. у-та внутр. дел, 2001. – 640 с.
3. Бартол К. Психология криминального поведения / К. Бартол; пер. с англ. – 7 – е межд. изд. – СПб.: Прайм-Еврознак; М.: ОлмаПресс, 2004. – 352 с. (Серия «Психологическая энциклопедия»).
4. Зайченко М. Діагностика та корекція девіантної поведінки учнів / М. Зайченко // Соціальна педагогіка. – 2010. – № 2 (лютий). – С. 41–55.
5. Максимова Н. Ю. Воспитательная работа с социально дезадаптированными школьниками: метод. рекомендации / Н.Ю. Максимова; АПН Украины: Институт психологии. – К., 1997. – 136 с.